

**Wiktor Karger — organizator i opiekun zbiorów
Oddziału Zabytkowego Biblioteki Śląskiej w Cieszynie.**

Wiktor Karger urodził się 3. listopada 1880 r. w Cieszynie, w rodzinie urzędnika Zarządu Dóbr b. Komory Cieszyńskiej. Po ukończeniu gimnazjum realnego w Cieszynie uczęszczał na wydział budownictwa politechniki w Wiedniu, na którym uzyskał dyplom inżyniera tej specjalności. Jednocześnie zapisał się — jako słuchacz nadzwyczajny — na wydział filozoficzny uniwersytetu w Wiedniu; przez cztery lata uczęszczał tam na wykłady i zajęcia z historii, historii sztuki, archeologii i etnologii. Ten drugi humanistyczny kierunek studiów stał się jego zawodem na całe życie. Wszystkie jego prace dotyczyły zagadnień kultury Śląska i ziem sąsiednich.

Pracę w tej dziedzinie rozpoczął Karger jeszcze przed I wojną światową w Muzeum Krajowym w Opawie. Kiedy w r. 1919 powierzono mu funkcję kustosa Muzeum Miejskiego w rodzinnym Cieszynie, podjął wielki trud zorganizowania tej placówki i zabezpieczenia możliwie wszystkich znajdujących się w Cieszynie a należących do różnych stowarzyszeń i instytucji zbiorów. Najcenniejszymi wśród nich były: liczące wiele inkunbłów i „białych kruków” biblioteka Leopolda Jana Szersznika, biblioteka Czytelni Ludowej, akta kancelarii bksiaząt cieszyńskich, akta miasta Cieszyna, muzealia gromadzone przez L. J. Szersznika, przez Towarzystwo Ludoznawcze i przez zapoczątkowane w r. 1901 Muzeum Miejskie. Kiedy dla pomieszczenia zabytków cieszyńskich uzyskano obszerny i odpowiednio przystosowany gmach przy ul. Regera 6 (gdzie wszystkie te zbiorki obecnie się znajdują), stopniowo przenosił je do tego gmachu. Otwarcie nowego Muzeum w Cieszynie nastąpiło w r. 1931; instytucja obejmowała wszelkie rodzaje zbiorów, zarówno muzealia, jak i księgozbiory i archiwalia. Dopiero w r. 1951 wyodrębniono najpierw dział archiwalny, tworząc z niego Oddział Archiwum Państwowego w Katowicach, a w r. 1960 zbiory biblioteczne, z których utworzono Oddział Zabytkowy Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Wiktor Karger pełnił funkcję kustosa całości zbiorów cieszyńskich przez ćwierć wieku, do r. 1945. W okresie międzywojennym działalność jego otoczona była szacunkiem i zaufaniem zarówno władz jak i miejscowego społeczeństwa; przyjaźnią obdarzali go kolejni burmistrzowie miasta, dr Władysław Michejda, ks. Józef Londzin, poseł Tadeusz Reger, bibliofil Jan Wantuła i inni.

Najtrudniejszym i najbardziej dramatycznym okresem w pracy i w życiu inż. Kargera stały się lata II wojny światowej. Swoją wysoki osobisty i naukowy autorytet angażował on do podejmowania starań

o uwolnienie aresztowanych obywateli polskich; w najgłębszej tajemnicy pomagał skazanym na zagładę żydowskiemu współobywatelom miasta (zachowały się ich grypsy z obozu koncentracyjnego). Jako opiekun zbiorów cieszyńskich starał się za wszelką cenę uratować je przed rabunkiem i wywiezieniem do Rzeszy; w zakamarkach muzeum ukrywał powierzane mu, zagrożone konfiskatą depozyty prywatne. Beznadziejną wydawała się sytuacja księgozbiorów polskich, które okupant przeznaczył na makulaturę. Uratowanie ich jest największą zasługą Kargera. Bibliotekę Maiерzy Szkolnej polecił wynieść w ręcznych torbach z budynku i ukrywać książki w domach prywatnych; księgozbiory Towarzystwa Ludoznawczego, T. Regera, J. Kraszewskiego chronił, zakrywając dużą szafą drzwi wiodące do pomieszczeń, w których były ulokowane. Kiedy jedna z kolejnych lustracji budynku przejście to odkryła, inż. Karger ryzykował dalej, wkładając na chybił trafił między polskie książki pojedyncze woluminy niemieckie, aby stworzyć pozór, że księgozbiór jest „mieszany”, że trzeba będzie go przejrzeć, aby nie zniszczyć jednocześnie wartościowych pozycji niemieckich. Na to zaś nigdy czasu nie starczyło. W ten sposób sprawa oddania na makulaturę polskich księgozbiorów przeciągnęła się aż do końca okupacji. Nie inaczej rozegrała się sprawa z ogromnie cenną zabytkową biblioteką L. J. Szersznika: aby opróżnić potrzebne władzom niemieckim lokale, przeznaczono ją również na makulaturę. Kustosz Karger, nie mogąc już zapobiec wyrzuceniu jej z budynku Muzeum, uzyskał przynajmniej to, że złożono ją — również pod pozorem wybrania z niej ważnych dla Niemców pozycji — w pobliskim kościele św. Krzyża, skąd po r. 1945 mogła być wrócić na dawne miejsce.

W uznaniu zasług położonych przez Kargera dla kultury polskiej odznaczono go Krzyżem Zasługi. Działalność Kargera wysoko ocenił jego następca na stanowisku kustosza, Ludwik Brożek, który jedną ze swych ofiarowanych Kargerowi publikacji zadedykował mu jako swemu „Mistrzowi, Poprzednikowi i Przyjacielowi”.

Zainteresowania naukowe Kargera były rozległe, obejmowały prawie wszystkie dziedziny historii kultury. W jubileuszowej publikacji na 150-lecie Muzeum w Opawie nazwano go „Ojcem naukowej archeologii śląskiej”; w Cieszynie badał głównie architekturę miasta i Góry Zamkowej oraz miejscowe rzemiosło artystyczne. W Bibliotece pracował przede wszystkim nad najstarszą jej częścią, odkrywał nieznane dotąd dokumenty i starsze od druków, wklejane w okładki ksiąg rękopisy; wnikliwie badał cenne renesansowe oprawy starych foliałów ustalając ich proveniencję i powiązania ze sztuką europejską. Ogromna wiedza Kargera doceniana była zarówno w kraju jak i za granicą. W okresie międzywojennym polskie władze konserwatorskie mianowały go delegatem do spraw opieki nad zabytkami archeologicznymi Śląska; po II wojnie oferowano mu pracę naukową

w Instytucie Badań nad Sztuką w Wiedniu. Karger pozostał w Cieszynie. Niesłychanie skromny, cichy, oddany wyłącznie swej pracy, stosunkowo niewiele z jej wyników opublikował. Znacznie więcej pozostało w jego notatkach i szkicach. Nie prowadził nigdy bibliografii swych publikacji, nie posiadał też rodziny, która mogłaby o jego spuściznę zadbać; stąd odtworzenie jego opublikowanego dorobku napotykało na duże trudności. Karger, wychowanek szkół austriackich z przed I wojny światowej, pisywał w języku niemieckim, trudno czytelnym drobnym gotykiem przeplatany dodatkowo stenografią. Jeśli zachowała się nadbitka publikacji lub jakaś notatka na rękopisach objaśniająca, gdzie zostały opublikowane, włączano je do bibliografii. W kilku wypadkach notatki te nie zawierały informacji pełnych, a ponieważ prace Kargera ukazywały się również w czasopiśmie zagranicznych, i to przed wielu laty, trudno dziś do nich dotrzeć. Z kolei w spuściznie Kargera znalazły się również artykuły opublikowane, ale nie podpisane, i chociaż sądząc z ich treści z dużym prawdopodobieństwem domniemać można było jego autorstwo, wobec braku konkretnych na to dowodów w wykazie prac Kargera nie uwzględniono ich.

Wiktor Karger zmarł w późnym wieku (96 lat) 18 lutego 1976 r. Pierwszą bibliografię jego prac sporządziłam wkrótce po jego śmierci. Obejmowała ona 59 pozycji i opublikowana została w Opawie CSSR w „Casopisie Slezského Muzea” seria B, r. 1977 c. 2., s. 184—188. Wkrótce już okazała się ona niepełna. Z ujawnionego później stosu przemieszanych luźnych akt udało się wyodrębnić dalszych 10 pozycji, które jako aneks ukazały się w „Casopisie” w r. 1979 c. 1, s. 95. Obecna ponownie powiększona wersja obejmująca 85 pozycji opracowana została w związku z przejęciem spuścizny naukowej Kargera przez Archiwum Państwowe w Cieszynie.

Z polskich publikacji omawiających działalność Kargera przytoczyć można następujące: Ludwik Brożek, *Muzeum w Cieszynie*, Bytom 1963; Franciszek Zahradnik, *Ocalił polskie zbiory biblioteczne, „Głos Ziemi Cieszyńskiej”*, Cieszyn 1965 Nr 48; L. Brożek, *Dobrze zasłużył się regionowi, „Głos Ziemi Cieszyńskiej”*, Cieszyn 1976 Nr 16; Barbara Polockowa, *Zasłużony historyk kultury*, „Kalendarz Cieszyński”, Cieszyn 1985.

Wykaz publikowanych prac Wiktora Kargera (1880 — 1976)

1911

1. Notizen zum Teschner Kunsthandwerk. A. Teschner Zinn, B. Johann Donat, der Maler der Teschner Gesandtenporträts, C. Eine figurale Hafnarbeit aus Ostschlesien. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österr. Schlesiens, Opawa CSSR, T. VI, s. 128—131.

1914

2. Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia von Liechtenstein. ZGKS, t. IX, s. 77—91.

1915

3. Weitere Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia Fürstin von Liechtenstein.
ZGKS, t. X s. 179—209.
4. Zum Freistädter Hellerfund.
ZGKS, t. X, s. 210—211.

1916

5. Weitere Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia, Fürstin von Liechtenstein.
ZGKS, t. XI, s. 1—31

1917

6. Kurzer Bericht über Vorgeschichtsforschung prähistorische Fund und Grabungen in Österreichisch Schlesien.
ZGKS, t. XII, s. 139—140

1918

7. Weitere Beiträge zur Geschichte des Teschner Münzwesens unter Herzogin Elisabeth Lucretia von Liechtenstein.
ZGKS, t. XIII, s. 87—98.
8. Archivalische Mitteilungen. Silesiaca aus dem Hofkammerarchiv in Wien.
ZGKS, t. XIII, s. 117—123.
9. Bodenfunde mittelalterlichen Keramik in Teschen.
ZGKS, t. XIII, s. 123—132.
10. Eine schlesische Duellaffäre aus dem Jahre 1669.
ZGKS, t. XIII, s. 133—137.
11. Literaturübersicht zur schlesischen Geschichte von 1916—1918. A. Deutsche Literatur.
ZGKS, t. XIII, s. 140—144.
12. Bürgerschuldirektor Wilhelm Montag +
ZGKS, t. XIII, s. 146.
13. Dr Emil Rochowański +
ZGKS, t. XIII, s. 191.

1919

14. Zur Herkunftsfrage der Teschinken. Ein waffengeschichtliches Problem.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 161—163.
15. Kleine Beiträge zur Teschner Münzgeschichte des 16 und 17. Jahrhunderts.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 181—184.
16. Denkmale des Teschner Friedens. I. Teschner Friedensmedaillen.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 184—188.
17. Nachtrag zum Aufsatz: Bodenfunde mittelalterlichen Keramik in Teschen.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 197.
18. Literaturübersicht zur schlesischen Geschichte von 1919—1920.
A. Deutsche Literatur.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 207—210.
19. Mitteilungen aus dem schlesischen Landesmuseum. Vorgeschichtliche Abteilung.
ZGKS, t. XIV/XV, s. 213—215.

1921

20. Unbekannte Scherschnik-Erinnerungen. Ein Nachwort zu Leopold Scherschnik's hundertsten Todestag (21. I. 1914).
ZGKS, t. XVI, s. 126—133.
21. Kleine Beiträge zur Teschner Münzgeschichte.
ZGKS, t. XVI, s. 134—137.
22. Ein Münzfund in Golleschau.
ZGKS, t. XVI, s. 138.

23. Das Kreisgerichtsarchiv in Teschen. Verzeichnis.
ZGKS, t. XVI, s. 138—140.
24. P(ater) Albert Vogel + (in memoriam).
ZGKS, t. XVI, s. 140
25. Die prähistorische Ausstellung im schesischen Landesmuseum (Winter).
ZGKS, t. XVI, s. 146—147.
26. Mitteilungen aus dem schlesischen Landesmuseum.
ZGKS, t. XVI, s. 150—151.
27. Die Ausstellung vor- und frühgeschichtlicher Altertümer im schlesischen Landesmuseum, (w): Deutsche Post, Opava CSSR, 15. 11. 1921.

1922

28. Archivalische Beiträge zur Familiengeschichte der Cunrad.
ZGKS, t. XVII, s. 56—58.
29. Die Vorgeschichtsforschung in Schlesien und die Ausstellung vor- und frühgeschichtlicher Altertümer in Schlesischem Landesmuseum, (w): Anzeiger des Schlesischen Landesmuseum in Troppau, r. 1922, s. 4—34, tab. I—V; takže překlad česki: Predhistorické badání ve Slezsku a výstavy před- a prvohistorických starožitností v Zemském Museum Slezském. Vestník Slezského zemského muzea v Opave, s. 7—31, tab. II—VI.
30. Erinnerungstücher und Vivatbänder auf den Teschner Frieden, (w): Anzeiger des Schlesischen Landesmuseum, 1. Jahr. H. 2, r. 1922, Opava CSSR.
31. Recense zur: Londzin J., Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904, Cieszyn 1904 (uzupełnienie I i II Cieszyn 1922 i 1923).
ZGKS, t. XVII, s. 71—72.

1923

32. Der Henkelteil eines Skytenkessels aus Bennisch, (w): Freudenthaler Ländchen, Bruntal CSSR, r. 1923, s. 17—19.

1926

33. Archivalische Beiträge zur Geschichte des Teschner Fürstentums im 30-jährigen Kriege.
ZGKS, t. XIX, s. 72—75.
34. Prälat Josef Londzin +
ZGKS, t. XIX, s. 90—91.
35. Noch einmal Magister Christophor Preus Pannonius.
ZGKS, t. XIX, s. 122.

1930

36. Materialien zur Teschner Kunsttopographie.
ZGKS, t. XX, s. 74—76.
37. Depardita. Notizen zum Teschner Kunsthandwerk. 1. Das Tafelsilber der Herzogin Elisabeth Lukrezia, 2. Ein Inventar der Teschner städtischen Rüstkammer vom Jahre 1745, 3. Teschner Kannonen und Teschner Zinn als Glockenspeise.
ZGKS, t. XX, s. 77—80.
38. Teschner Archivstudien. Inedita aus der Scherschchnik-Bibliothek (Geographisches Lied).
ZGKS, t. XX, s. 92—99.
39. Zur Kenntnis Christof Angerers, (w): Mitteilungen für Münzsammler, Frankfurt am Main, 1930, s. 557—558.
40. Museums-Angelegenheiten.
ZGKS, r. XX, s. 104—105.

1931

41. Rumuńska truwła weselna ze Śląskich Beskidów.
ZS, r. VII, z. 2, s. 114—117. Tłumaczenie niemieckie: Eine rumänische Hochzeitsruhe aus den schlesischen Beskiden. (w): Jahrbuch der Sudetendeutschen Museen, r. 1931, s. 172—175.
42. Nieznany portret Jerzego Trzanowskiego zwanego „Słowiańskim Lutrem”.
ZS, r. VII, z. 3/4, s. 156—160. Tłumaczenie niemieckie: Ein unbekanntes Bildnis des Georg Tranoscius (Trzanowski), des „slavischen Luther”, (w): Sbornik k sedesatym narozeninam E. W. Brauna, Augsburg, Niemcy, r. 1931. s. 147—150.

1932

43. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. VIII, z. 1, s. 61—62.
44. Portret Adama Mickiewicza w Muzeum miejskim w Cieszynie.
ZS, r. VIII, z. 3, s. 174—175.
45. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. VIII, z. 3, s. 178.
46. Najstarsza rycina szalasu beskidzkiego.
ZS, r. VIII, z. 4, s. 199—203. — Tłumaczenie niemieckie: Die älteste bildliche Darstellung einer Beskidenalmwirtschaft (w): Karpathenland, Liberec CSSR, r. 1932, z. 1 s. 31—33.

1933

47. Recenzja pracy: T. Dobrowolski, Kościółek św. Stanisława w Starym Bielsku. Przyczynek do dziejów gotyku w Polsce.
ZS, r. IX, z. 1, s. 49—51; sprostowanie, z. 4, s. 197.
48. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. IX, z. 1, s. 56.
49. Recenzja pracy: Hebbe P.M., Svenskarne Böhmen och Mähren. Studier Fjædsk Folktradition och Litteratur.
ZS, r. IX, z. 2, s. 106—107.
50. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. IX, z. 4, s. 198—199.
51. Wystawa ku czci Sobieskiego w Cieszynie.
ZS, r. IX, z. 4, s. 200.

1934

52. Gabriel Gerloff a nie Krzysztof Guttman ! Uwaga na marginesie „Podręcznika numizmatyki polskiej” M. Gumowskiego.
ZS, r. X, z. 1, s. 49—51.
53. Recenzja pracy: T. Dobrowolski, Sztuka województwa śląskiego.
ZS, r. X, z. 1, s. 55—57.
54. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. X, z. 1, s. 62—63.
55. Znaleźiska monet rzymskich na Śląsku Cieszyńskim.
ZS, r. X, z. 2, s. 101—102.
56. Tajemnica złotego medalionu rzymskiego znalezione w Ligotce Kameralnej na Śląsku Cieszyńskim, (w): Ilustrowany Kurier Codzienny, Kraków 1934 Nr 165.
57. Ein interessanter historischer Fund, (w): Silesia, Opava- Cz. Cieszyn, Czechosłowacja, r. 1934 Nr 122.
58. Ein römisches Goldmedaillon aus Ostschlesien, (w): Sudeta, Liberec, Czechosłowacja, r. 1934, s. 31—32.
59. Fundstätten römischer Münzen in Teschner Schlesien, (w): Schlesische Zeitung, Bielsko, 24. XII. 1934.

1935

60. Wystawa Edwarda Świerkiewicza.
ZS, r. XI, z. 3, s. 224.
61. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. XI, z. 3, s. 309—313.

1936

62. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. XII, z. 1, s. 72.
63. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. XII, z. 2, s. 148.

1938

64. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. XIV, z. 1, s. 63—64.
65. Muzeum miejskie w Cieszynie.
ZS, r. XIV, z. 5, s. 327.
66. Nowe znaleziska monet rzymskich na Śląsku Cieszyńskim.
ZS, r. XIV, z. 5, s. 327—328.
67. Rollenstempel von Urs Graf auf einem Einband der Scherschnik-Bibliothek in Teschen, (w): Archiv für Buchbinderei, Zeitschrift für Einbandkunst, Jahr. XXXVIII, Heft 1, Halle (Saale), Niemcy, r. 1938, s. 1—2.
68. Ergänzende Bemerkungen zur Vorgeschichte Schlesiens, (w): Schlesische Zeitung, Bielsko (? — okres międzywojenny), Nr 264.
69. Neues zu dem Fund- und Erwerbungs Umständen des Bronzekessels von Bennisch-Raase, Bezirk Troppau, (w): Altschlesien, Wrocław, r. 1940, s. 112—114.
70. Leopold Scherschnik, Ein Ruhmesblatt aus Teschner Vergangenheit, (w): Silesia, Cz. Cieszyn, Czechosłowacja (bez daty, prawdop. 1940 r.).

1941

71. Abriss der geschichtlicher Entwicklung des Teschner Landes, (w): Heimatkalender des Kreises Teschen, Wrocław 1941, s. 40—50.
72. Ein Gang durch das Teschner Stadtmuseum, (w): Heimatkalender... j. w., s. 74—76.

1943

73. Das alte Teschner Theater; Randbemerkungen zu den ältesten Theaterzetteln, (w): 150 Jahre Deutsches Theater in Teschen, Cieszyn 1943, s. 10—13.
74. Jezdecke ex-libris Hynka Barky z Nasile, (w): Časopis Slezského Muzea, VI serie B, Opava ČSSR, 1957, s. 98—99.

1958

75. Tešínske poznámky k dílu Adama Wiewka, Medale Piastów Śląskich, (w): Slezský Numismatik, Opava ČSSR, r. 1958, Nr 15, s. 1—2.

1959

76. Príspevky k tešínskému mincovní (Hanus Tacke a nikoliv Hanus Tuchmann), SN, r. 1959, Nr 17.
77. Nález keltské zlaté mince na Zámeckém vrchu v Tesine, SN, r. 1959, Nr 19.

1960

78. Šersnikova sbírka mincí a medailí a její zvláštnosti. SN, r. 1960, Nr 1, s. 4—4.
79. Tešínská pamětní medaile 1960. SN, r. 1960, s. 18—19.

1961.

80. Tesinska pametni medaile 1960 (II). SN, r. 1961, Nr 8—9, s. 35.
81. Nejstarsi tesinska knizeci pecet. SN, r. 1961, Nr 8—9, s. 35—36.

1962

82. K nalezu miniaturniho rimskeho hmozdire v Zamarsku u Cieszyna. (w): Casopis slezskeho Muzea XI, seria B, Opava CSSR r. 1962, s. 130—131.

1964

83. Eine neuaufgefundene Handzeichnung Goethes, (w): „Goethe“, Neue Folge des Jahrbuches der Goethe-Gesellschaft (Sonderheft), Weimar RFN, r. 1962.
84. Unerkannte Teschner Ansichten auf einer Altwiener Porzellankanne, (w): Zeitschrift des Kosicer Muzeum. Košice CSSR, 1964.
85. Neue Teschner Beiträge zur Herkunftstrage der Teschinken, (w): Waffen- und Kostümkunde, München RFN, r. 1964, z. 1, s. 29—42. — Tłumaczenie i przedruk pt. „Nowe przyczynki do kwestii pochodzenia cieszynek” (w): Cieszyński Rocznik Muzealny I, Cieszyn 1969, s. 107—117.

ZGKS — Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte österreichischen Schlesiens; pod tym tytułem wychodziły kolejne roczniki do r. 1917 (XII roczników). Od r. 1918 do 1930 w nazwie opuszczano przymiotnik „Österreichisch” (roczniki XIII—XX).

ZS — Złazanie Śląskie
SN — Slezsky Numismatik.